

גאנה

סקירה כלכלית

יולי 2021

כתבה: אילת לויין קארפ - נספחת כלכלית גאנה

רקע ונתונים כלליים¹

שטח: 238,533 קמ"ר (82 מתוך 257)

ישראל 22,072 קמ"ר (152 מתוך 257)

אוכלוסייה: 30.4 מיליון

עיר בירה: אקרה

משטר: דמוקרטי

נשיא מכהן: Nana Akufo-Addo

שפה רשמית: אנגלית

מטבע: גאנה סידי (GHS)

1 GHS = 0.56 ₪

אינדיקטורים כלכליים מרכזיים לשנת 2020²

ישראל	גאנה	אינדיקטור
403	68	תמ"ג נומינלי 2020 GDP, current prices Billions of U.S. dollars
40,547	5,693	תמ"ג לנפש במונחי 2020 PPP Purchasing power parity; international dollars per capita
-2.4% – 2020 3.4% – 2019 3.5% – 2018	0.9%- 2020 6.5%- 2019 6.3%- 2018	שיעור הצמיחה הכלכלית real GDP growth
-0.6%	9.9%	שיעור האינפלציה 2020 Inflation rate, average consumer prices
35	118	קלות עשיית עסקים 2020 דירוג בין 1-190 כאשר מספר נמוך מבטא תוצאה טובה
76.7	51.2	מדד התחרותיות 2019 ציון מ- 0-100 100 מבטא את הציון הטוב ביותר
AA-	B-	דירוג אשראי S&P 2020

¹ CIA The World Factbook ,The World Bank

² IMF, The World Bank, World Economic Forum

רקע כללי / כלכלי

גאנה הינה רפובליקה נשיאותית בעלת שתי מפלגות עיקריות NPP ו- NDC. נשיא גאנה הנוכחי (NPP) נבחר לכהונתו השנייה בדצמבר 2020. גאנה קיבלה עצמאות מבריטניה ב-1957 ולכן השפה הרשמית המדוברת היא אנגלית, עם זאת במדינה חיים שבטים אתניים רבים הדוברים שפות מקומיות שונות. גאנה מדינה דתית מאוד, כ-71% מאזרחי גאנה הינם נוצרים, וישנו מיעוט מוסלמי משמעותי (כ-17%). אוכלוסיית המדינה צעירה מאוד כאשר הגיל החציוני הינו 21 ותוחלת החיים עומדת על 66 שנים בלבד.

גאנה נחשבת לאחת הדמוקרטיות היציבות והבטוחות ביותר באפריקה. תקופת הבחירות בשנת 2016 והמעבר החלק של השלטון אישרו מחדש את חוזה הדמוקרטיה בגאנה, והעצימו עוד יותר את המוניטין הבינלאומי של המדינה כמדינה בטוחה ויציבה פוליטית. תדמית זו הינה אחת מנקודות החוזק המשמעותיות של המדינה ותורמת רבות להתפתחותה והתבססותה הכלכלית בשנים האחרונות. הממשלה עושה מאמצים מרובים לשמור על מצב זה ולמנוע זליגה של פעילות טרור או פשיעה מאורגנת לגאנה משכנותיה, מה שעלול להחליש את אמון הצרכנים והמשקיעים בה.

גאנה הינה יצרנית הקקאו השנייה בגודלה בעולם ויצואנית זהב הגדולה באפריקה. גילוי מרבצי נפט וגז בשנים האחרונות בחופי גאנה הביא לפיתוח מואץ של סקטור הנפט והגז, ומהווה מוקד למשיכת השקעות ולתמיכה בצמיחה הכלכלית הכוללת³. לפיכך כלכלת המדינה תלויה במידה רבה ביצוא סחורות אלו בתצורתם הגולמית וחשופה מאוד למגמות במחיריהן הבינלאומיים.

סקטור השירותים הוא הסקטור הגדול במשק, ומהווה כ-45% מהתמ"ג. בגאנה ישנה מערכת פיננסית יציבה ודי מבוזרת, אשר עברה לאחרונה החמרת רגולציה כחלק מתוכנית ממשלתית במימון ה-IMF וזכתה לשבחים רבים מהקהילה העסקית הבינלאומית. בשנים האחרונות גאנה החלה מבססת לעצמה מוניטין כהאב טכנולוגי משמעותי במערב אפריקה וכלל היבשת. דבר שבא לידי ביטוי בהקמה של מרכז המחקר הראשון של גוגל (Google) באפריקה, וכן המטה האפריקאי של טוויטר (Twitter) באקרה. כמו כן בשנים האחרונות מתפתחת בגאנה סצנת סטארטאפים ואינקובטורים צעירה ותוססת. מדובר עדיין בתהליך הנמצא בחיתוליו ונתמך בעיקר מכספי פילנתרופיה והשקעות אימפקט, אך מתחיל לצבור תאוצה ולייצר סיפורי הצלחה ראשונים, ומעורר עניין בגאנה וביבשת.

החקלאות הינה המעסיק הגדול בגאנה (הערכות מדברות על כ-60% מכוח האדם) אך מהווה רק כ-20% מהתמ"ג מה שמעיד על הפריון הנמוך בענף שמורכב רובו מחקלאים קטנים המשתמשים בשיטות גידול מסורתיות ללא השקיה או מיכון מתאים. ממשלת גאנה פועלת באמצעות תוכניות שונות בניסיון להגביר את יעילות הגידול ולעודד עיבוד של התוצרת החקלאית. התשתיות הרעועות (כבישים, מים חשמל, מסילות רכבת) מעכבות מאוד את הצמיחה הכלכלית, והממשלה מתכננת להשקיע רבות בתשתיות ברחבי המדינה. גורמים צופים התרחבות של הכלכלה בעיקר ע"י ייצור מוגבר בענפי הנפט והכרייה. גידול בהשקעות ציבוריות ופרטיות לצד גישה משופרת לאשראי יובילו להתרחבות בענפי השירותים הייצור והבניה, מה שיהפוך את הצמיחה הכלכלית ליציבה ובעלת בסיס רחב יותר.

³ הכנסות הנפט מהוות כיום כ-12% מסך כל התקבולים הפיסקליים

גאנה הינה מדינה נוצרית ברובה, עם זרם אוונגליסטי חזק ודומיננטי. בשל כך ישנה אהדה גדולה וניכרת לישראל. עם זאת, בשל היותה שוחרת שלום ורצונה להימנע מעימותים (פנימיים עם המיעוט המוסלמי וחיצוניים עם מדינות אחרות ביבשת) ברמה הפוליטית גאנה נזהרת מלהביע עמדה ברורה התומכת בישראל באופן משמעותי.

תקופת הקורונה אתגרה את גאנה בדומה למדינות רבות. עם זיהוי הנגיף בגאנה במרץ 2020 סגרה גאנה את גבולותיה היבשתיים והאוויריים ליותר מחצי שנה. עם זאת, עד כה לא נרשמה בגאנה או במערב אפריקה התפרצות משמעותית של הנגיף ונראה כי עיקר הנזק שנגרם הינו כלכלי. בהתחשב בתשתיות הקיימות בגאנה, פעלה הממשלה בעילות ונחישות לשלוט במצב והייתה לשיאנית בבדיקות קורונה באפריקה וכן מהמדינות הראשונות באפריקה להתחיל במבצע החיסונים. בנוסף הופעל מערך בדיקות מהירות בשדה התעופה המאפשר לכל אדם להיכנס לגאנה בהצגת בדיקת קורונה שלילית מ-72 השעות האחרונות ובהינתן בדיקת קורונה שלילית בשדה התעופה.

תעשיות בולטות/ מאפייני הכלכלה המקומית⁴

נתוני סחר

שנה	סכום יצוא לעולם במיליארדי דולרים	סכום יבוא מהעולם במיליארדי דולרים	מאזן הסחר
2019	16.8	10.4	6.4
2018	17.1	11.9	6.8
2017	14.4	12.7	1.7

שותפות הסחר הגדולות לשנת 2019

יצוא

מאזן הסחר במיליארדי דולרים	אחוז מסך היצוא של המדינה	יצוא במיליארדי דולרים	
-0.27	4%	0.7	ארה"ב
0.91	17%	2.8	סין
1.8	14%	2.38	הודו
1.6	12%	1.97	דרא"פ
2.4	15%	2.46	שוויץ

⁴ Un Comtrade

מוצרי היצוא העיקריים הם: זהב, נפט גולמי, קקאו, מגנזיום, קשיו (נתוני 2019)

יבוא

מאזן מסחרי במיליארדי דולרים	אחוז מסך היבוא של המדינה	יבוא במיליארדי דולרים	
-0.27	9%	0.97	ארה"ב
0.91	18%	1.89	סין
-0.26	7%	0.68	בריטניה
1.8	6%	0.58	הודו
-0.33	5%	0.53	בלגיה

מוצרי היבוא העיקריים הם: צינורות מתכת, מכוניות, נפט מזוקק, אורז (נתוני 2019)

סקטורים מרכזיים בכלכלה הגנאית

חקלאות: הסקטור מורכב בעיקר מחקלאים קטנים המגדלים ללא השקיה ובשיטות מסורתיות גידולים המותאמים למזג האוויר הטרופי. בין הגידולים המרכזיים ניתן למנות את הקקאו, קשיו, שמן דקלים, אנסס, מנגו, קסבה, תירס, אורז, סויה ועוד. ישנן הזדמנויות עסקיות לחברות המציעות אמצעים להשבחת הגידולים והעלאת היעילות כגון: זרעים משופרים, דשנים, השקיה, כימיקלים, מזון לעופות וכד' במחירים תחרותיים, וכן מיכון חקלאי בסיסי. בנוסף, בשנים האחרונות ישנה התעוררות מצד משקיעים מקומיים המעוניינים להשקיע בפרויקטים חקלאיים ולכן ישנן הזדמנויות לחברות פרויקטים המבצעות Tern key projects לבנייה, תפעול והכשרת החקלאים המקומיים. כמו כן גובר העניין גם בטכנולוגיות לשימור ועיבוד התוצרת החקלאית שכן לגאנה אתגרים רבים בתחום זה. לסקירה מורחבת על סקטור החקלאות בגאנה [ראה כאן](#).

סייבר ו - IT: בהתאם למגמה העולמית ובד בבד עם ההתפתחות הכלכלית המואצת בשנים האחרונות חלקים רבים של הכלכלה בגאנה עוברים דיגיטציה. לצד היתרונות הברורים מהלך זה טומן בחובו סיכונים משמעותיים וחשיפה להתקפות סייבר. לאחר מספר התקפות משמעותיות בשנים האחרונות, התחום עלה מאוד למודעות, בעיקר לאחר שהבנק המרכזי של גאנה פרסם רגולציה חדשה לבנקים הכוללת סטנדרטים נדרשים בתחום. ישנו עניין מיוחד בחברות המתמחות בהכשרות סייבר, מתן שירותי ייעוץ למוסדות פיננסיים לעמידה בתקני סייבר בינלאומיים וכן הגנה על תשתיות קריטיות.

פינטק: תחום הפינטק בגאנה צבר תאוצה משמעותית בעשור האחרון עם הכנסת תשלומי ה"מובייל מאני", כאשר כיום ניתן לצרוך מגוון רחב של שירותים פיננסיים דרך שירות זה. במובן זה גאנה (כמו מדינות רבות ביבשת) מציגה מערכת כמעט אלטרנטיבית לבנק הפועלת על גבי הטלפון הנייד

ומספקת הזדמנויות מעניינות מאוד לחברות פינטק, בייחוד כעת עם השלמת הניקוי של המערכת הפיננסית והתייצבותה. עניין מיוחד ישנו לחברות המתמחות בדירוג אשראי (credit scouring), הגנה מפני הונאות (anti-fraud), הגנת סייבר, טכנולוגיות לתחום הביטוח וההשקעות הדיגיטליות וכן מערכות המאפשרות אינטגרציה אפקטיבית של שרשראות אספקה. לסקירה מורחבת על סקטור הפינטק בגאנה [ראה כאן](#).

בריאות: איכות שירותי הבריאות בגאנה כיום אינם עומדים בסטנדרטים מערביים של טיפול הולם (מקום 105 מתוך 195 מדינות באינדקס איכות שירותי הבריאות של WHO). ישנם פערים רבים הן מבחינת ידע וכישורים והן מבחינת זמינות של ציוד רפואי ותרופות ברמה גבוהה⁵. בד בבד עם התפתחות מעמד ביניים מקומי ובמיוחד לאור מגפת הקורונה עולה הדרישה לזמינות של טיפול רפואי ברמה סבירה במדינה. על מנת להביא לזמינות סבירה לשירותים רפואיים מחוץ לערים הגדולות הכריז נשיא גאנה בסוף 2020 על בניה של כ- 88 מרכזי בריאות אזוריים, ועוד 8 בתי חולים מחוזיים במדינה, בפרוייקט מיוחד המכונה Agenda 111. ישנן הזדמנויות מיוחדות בתחום לחברות המתמחות בהכשרות לצוותים רפואיים, טלאמדיסון, מכשור רפואי המותאם לשימוש באזורים מרוחקים ובהיעדר תשתיות רפואיות מערביות, ושיווק ציוד מתכלה למעבדות ומוסדות רפואיים במחירים תחרותיים. לסקירה מורחבת על סקטור הבריאות בגאנה [ראה כאן](#).

מים: מרבית הפרוייקטים הגדולים בסקטור הינם פרוייקטים ממשלתיים של הובלת וטיהור מים. אך ישנה גם פעילות לא מבוטלת של ארגוני סיוע וNGO, כמו כן ישנה פעילות של המגזר העסקי לרוב בעיקר סביב אספקת מים למכרות ולתעשייה. רוב מי השתייה בגאנה מגיעים ממי תהום ולכן ישנן הזדמנויות בתחום המשאבות, מערכות טיהור מים, ומערכות להובלת ואחסנת מים לישווי ספר. בנוסף, קיימות הזדמנויות במערכות לטיהור מים לתעשייה ולמכרות. בתחום הטיפול בשפכים ישנו מספר מועט של חברות פעילות המספקות שירותי טיהור שפכים. בהיעדר תשתיות ביוב מספקות, מרבית השפכים מובלים במשאיות לנקודות הטיהור או מטוהרות בסמוך למקור הזיהום, ולכן וישנן הזדמנויות לחברות בעלות טכנולוגיות המאפשרות טיהור שפכים במקור באופן מבוזר. לסקירה מורחבת על סקטור המים בגאנה [ראה כאן](#).

תקשורת: שוק התקשורת בגאנה מפותח יחסית. כ- 70% מהאוכלוסייה מחוברת דרך הטלפון הסלולרי לשירותי תקשורת וכ- 40% גם לאינטרנט (בעיקר G3 ובערים הגדולות G4). אולם רוב הכיסוי הינו בערים ועדיין ישנו אתגר בחיבור האזורים המרוחקים בגאנה לשירותי התקשורת הללו. ישנן הזדמנויות לטכנולוגיות הנותנות מענה לאתגר זה (פתרונות רדיו, אנטנות חזקות, לוויין וכו'). תחום ה-IOT הינו בחיתוליו בגאנה אך קיימות הזדמנויות לחברות המעוניינות להשקיע בפיתוח צרכים בשוק זה.

מכרות: גאנה עשירה במשאבי טבע כשהבולט שבהם הוא הזהב. גאנה היא אחת מעשר יצואניות הזהב הגדולות בעולם והראשונה באפריקה. שלוש חברות כריה בינלאומיות אחראיות לכשליש מכריית הזהב בגאנה. עוד שליש נכרה על ידי חברות בינוניות ומקומיות ברובן, ומעל שליש מכרייה מתבצע על ידי כמיליון כורים בסדר גודל קטן כשרבים מהם כורים בלי אישור ממשלתי או ציות לרגולציות סביבתיות ואחרות. מעבר לזהב, בגאנה גם מכרות של מגנזיום, בוקסיט, ליתיום וגם מעט יהלומים. זאת בנוסף למרבצי הנפט והגז שנתגלו בעשור האחרון בחופי גאנה. בסקטור זה ישנן

⁵ <https://www.ghsindex.org/wp-content/uploads/2019/08/Ghana.pdf>

הזדמנויות בטיפול במים, אבטחת מתקנים, תקשורת (שכן המכרות ממוקמות באזורים מרוחקים) וכן טכנולוגיות מיפוי באמצעות רחפנים, על מנת לייעל את תהליך הכרייה, לשמור על סטנדרטים של איכות הסביבה והן לאמצעי הגנה ולמניעת כרייה בלתי חוקית. לסקירה מורחבת על סקטור המכרות בגאנה [ראה כאן](#).

הסכמי בילטרליים משמעותיים של גאנה עם יתר מדינות העולם

גוש סחר: ECOWAS וכן הסכם הסחר הפנים אפריקאי החדש AfCFTA
ארגונים בינ"ל:

- OECD : לא

- WTO : כן (הצטרפה בינואר 1995)

מדינות שאיתן לגאנה יש הסכם סחר:

האיחוד האירופי

ECOWAS – מדינות מערב אפריקה

בריטניה

GSTP - Global System of Trade Preferences among Developing Countries

יוזמות מרכזיות של ממשלת גאנה בשנתיים האחרונות

בשנים האחרונות מובילה ממשלת גאנה תהליך שאפתני המכונה "Ghana beyond aid." במסגרת זו ניתנים תמריצים ממשלתיים לתיעוש הכלכלה והוספת ערך לחומרי הגלם טרם שליחתם ליצוא. תשומת לב ניתנת למשיכת משקיעים בינלאומיים להשקיע בפעילות עסקית בגאנה, כולל תכניות והטבות ממשלתיות למשקיעים זרים הבוחרים להשקיע בגאנה. וכן מושקעים תקציבים רבים בקידום תהליכי דיגיטציה בממשלה ובמגזר הפרטי.

תוכנית זו אף מאותתת לשותפות הסחר וארגוני הסיוע כי הצפייה של ממשלת גאנה היא שלצד התמיכה והסיוע ההומניטרי יפעלו סוכנויות הפיתוח והשותפות הבינלאומיות של גאנה למשיכת השקעות ותמיכה בפיתוח כלכלה מקומית ברת קיימא.

לממשלה מספר תכניות דגל לחיזוק הכלכלה המקומית. הראשונה היא תכנית להגברת הפיריון והתוצרת החקלאית⁶ שכן גאנה היא אחת המדינות עם הפיריון הנמוך ביותר בחקלאות אפילו בקרב מדינות אפריקה. תכנית חשובה נוספת מכוונת לחיזוק הסקטור התעשייתי ולמשיכת משקיעים להקמת מפעלים⁷ בדגש על אוטומוטיב ופארמה וכן הוספת ערך לתוצרת החקלאית המקומית. תוכניות אלו זוכות להצלחה חלקית אך מאתגרות מאוד בעיקר בשל היעדר תשתיות

⁶ Planting for food and jobs

⁷ One district one factory

תומכות, כוח אדם שאינו מוכשר וחולשות בסביבה העסקית. בנוסף בעקבות הקורונה החליטה הממשלה לבצע השקעות משמעותיות במערכת הבריאות ואף השיקה מיזם מיוחד לבניית 111 בתי חולים במחוזות והרובעים בהם אין כיום גישה לשירותי רפואה נאותים.

למרות הגרעון המבני המשמעותי של המדינה, שאף גדל בעקבות הקורונה ממשלת גאנה היא עדיין אחת מהרוכשות הגדולות ביותר במדינה ומבצעת פרויקטים רבים באמצעות חברות בינלאומיות בהם גם חברות ישראליות. עם זאת, על חברות ישראליות המעוניינות להשתלב בפרוייקטים מסוג זה לזכור כי על מנת להצליח לזכות במכרז ממשלתי בגאנה יש צורך בשותף מקומי חזק, סבלנות, ונכונות להשקיע מספר רב של חודשים, אם לא שנים, בעבודת פיתוח עסקי. כמו כן חשוב לקחת בחשבון כי לעיתים קרובות התשלומים על העבודה מתאחרים ויש לנהל את הסיכונים בתחום זה. בנוסף אנו בנספחות עדים לניסיונות מרמה בהם פונים גופים לחברות ישראליות בטענה שזכו במכרז ממשלתי ומנסים להוציא מהם כספים, חשוב לשים לב ובמידה ועולה חשש שכזה לפנות לנספחות הכלכלית להתייעצות.

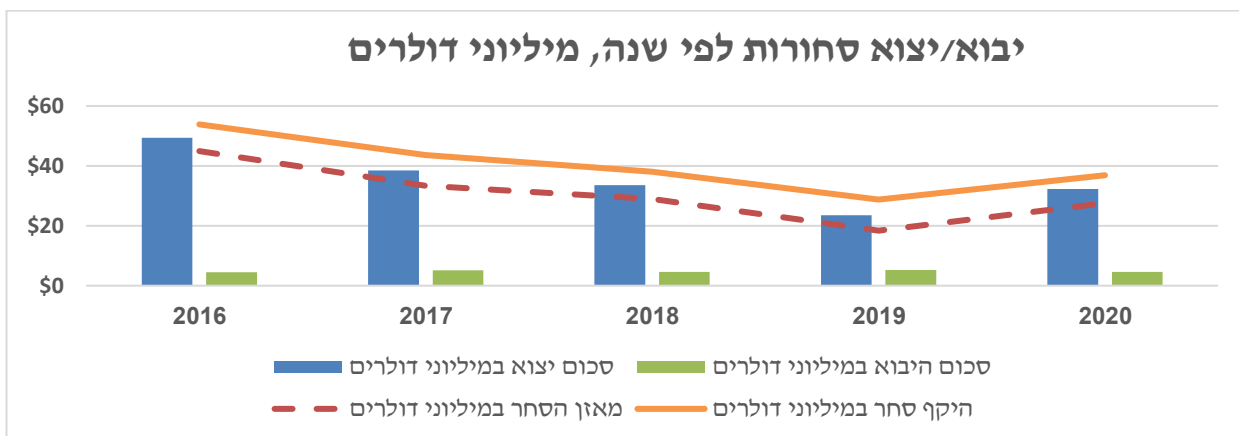

יחסי סחר ישראל - גאנה

הסחר הרשמי בין ישראל לגאנה עומד על כ-37 מיליון דולר ב-2020 ומורכב בעיקר מיצוא סחורות לגאנה. היקף הסחר בסחורות ירד בשנים האחרונות והוא נסוב בעיקר סביב סקטורים כימיקאליים ומוצרי תעשייה, מתכות ומכונות ומיכון חשמלי, היבוא לישראל הוא בעיקר תוצרת חקלאית טריה. הנתונים הרשמיים אודות פעילות של חברות ישראליות בגאנה חלקיים מאוד שכן מרבית הפעילות בגאנה היא בתחום האינטגרציה והשירותים בעוד קיימים נתונים רשמיים רק של סחר בסחורות כאשר מרבית התנדויות בנתוני הסחר קשורות גם הם להתחלה וסיום של פרויקטים גדולים עבור יוצא הציוד לגאנה. להערכת הנספחות הפעילות העסקית בגאנה גדולה בסדרי גודל מנתוני הסחורות הנרשמים במכס, שכן ישנם מעל 200 חברות המקיימות בגאנה פעילות עסקית משמעותית בסכומים גדולים שעיקרה בתחום השירותים והאינטגרציה. אינדיקציה לכך ניתן לראות בתקרת הביטוח שמעניקה אשרא בגאנה הממוצה כולו ועומד כיום על 125.6 מיליון דולר. בשנים האחרונות מאז פתיחת הנספחות ניכרת עליה בהתעניינות ופעילות של חברות ישראליות בגאנה בתחומים מגוונים. בין היתר ישנן חברות הפעילות בתחום התשתיות כולל תשתיות מים, כבישים, מכרות ועוד. ישנה גם פעילות ישראלית בתחום הסייבר וה-IT כולל חברות פינטק, בסקטור התקשורת, החקלאות, הבריאות, בתחום הביטחוני ועוד. בגאנה רוב של נוצרים אוונגליסטים ולכן אוהבים מאוד את ישראל ואף ישנה הערכה גדולה ליכולות הישראליות בתחומי החקלאות והטכנולוגיה. עם זאת לצד ההערכה עולה החשש שמחירי המוצרים והשירותים יקרים מידי עבור הצרכן הגנאי ואינם עומדים בתחרות עם מוצרים זולים המגיעים מהמזרח.

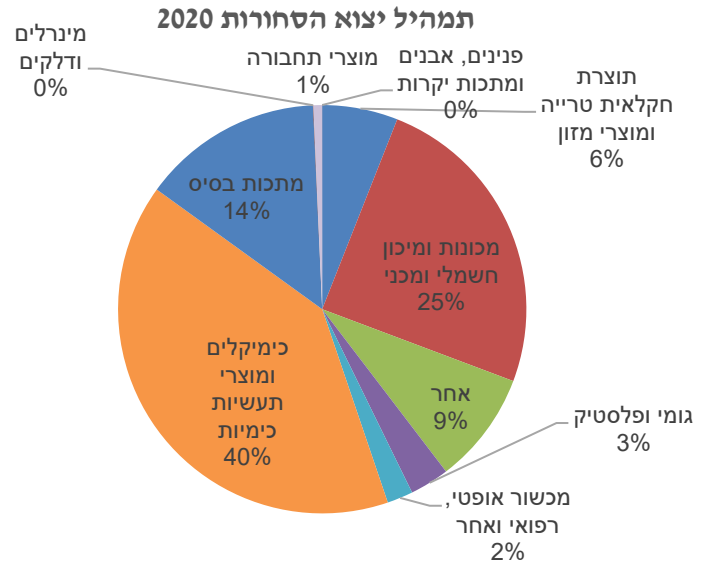
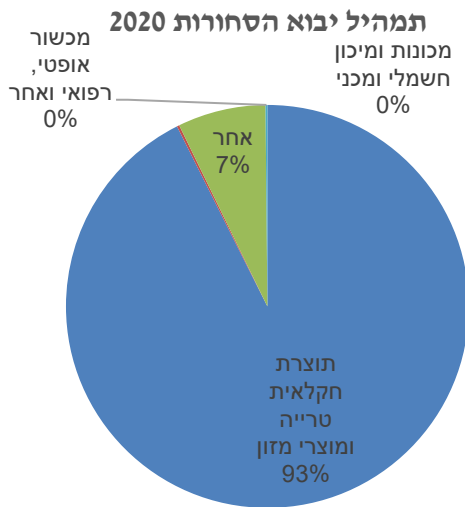
נתוני יבוא יצוא סחורות, מיליוני דולרים⁸

שנה	סכום יצוא במיליוני דולרים	אחוז היצוא מתוך סך היצוא הישראלי	סכום היבוא במיליוני דולרים	אחוז היבוא מתוך סך היבוא הישראלי	מאזן הסחר במיליוני דולרים	היקף סחר במיליוני דולרים
2016	\$49.4	0.08%	\$4.5	0.01%	\$45	\$54
2017	\$38.5	0.06%	\$5.1	0.01%	\$33	\$44
2018	\$33.5	0.05%	\$4.6	0.01%	\$29	\$38
2019	\$23.6	0.04%	\$5.2	0.01%	\$18	\$29
2020	\$32.3	0.06%	\$4.6	0.01%	\$28	\$37

⁸ הלמ"ס

סקטורים עיקריים⁹

תובנות נספח

עבור חברות המתעניינות בכניסה לשוק האפריקאי בכלל והמערב אפריקאי בפרט, לגאנה יש הצעת ערך משמעותית והינה עשויה להיות יעד ראשוני מוצלח. זאת בשל המצב הכלכלי האיתן יחסית, וכן היציבות השלטונית והביטחונית. בגאנה סקטור פרטי מתפתח ומומלץ למצוא שותף מקומי טוב ולבסס מודל עסקי שאינו תלוי אך ורק בממשלה. עשיית עסקים בגאנה מבוססת לרוב על מערכת יחסים ארוכה יחסית ואמון וכן בקצב עשיית עסקים איטי לכן יש להיאזר בסבלנות ולהיערך מראש לתקופת פיתוח עסקי והשקעה בשוק. התרבות המקומית היררכית מאוד עם דגש על גינונים וטקסיים וכבוד. הניסוחים לרוב הינם עקיפים מאוד, ותרבותית גנאיים נמענים מאוד מעימותים ומעדיפים לרמוז את חילוקי הדעות או חוסר ההסכמות שיש להם בין השורות ובניסוחים מאוד עדינים, לכן נדרשת הקשבה זהירה מאוד. הגנאיים ככלל אוהבי חדשנות אך שונאי סיכון ולכן לרוב יש צורך ב"חינוך" השוק באמצעות השקעה בפיילוטס, כניסה במחירי היכרות וכו'. בגאנה ומערב אפריקה ישנה פעילות של גורמים פלילים המנסים לסחוט כסף מחברות באמצעי מרמה תוך מגוון סיפורי זכיה במכרזים, סחר בזהב ומינרליים. יש להיזהר מהעברת כספים לגורמים בלתי מוכרים ובכל מקרה של ספק להתייעץ עם הנספחות הכלכלית.

⁹ הלמ"ס